

Kraków, 3 października 2021 roku

Dr hab. Marek A. Dąbrowski, prof. UEK
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa
Katedra Makroekonomii

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra Bartosza Pawęty pt. „The impact of economic freedom on business cycle fluctuations” („Wpływ stopnia wolności gospodarczej na przebieg cyklu koniunkturalnego”) przygotowanej pod kierunkiem naukowym
Pana dra hab. Piotra Krajewskiego, prof. UŁ
oraz Pani dr hab. Sylwii Roszkowskiej, prof. UŁ

Podstawy formalno-prawne sporządzenia recenzji

Podstawę prawną niniejszej recenzji stanowią ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) oraz ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669 ze zm.). Recenzję przygotowano w związku z uchwałą Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse z dnia 28 czerwca 2021 r. oraz informacją otrzymaną z Centrum Nauki i Spraw Pracownika Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 29 lipca 2021 r.

Zwięzły opis pracy

Recenzowana rozprawa została napisana w języku angielskim. Podzielono ją na siedem rozdziałów. Pierwszy z nich pełni rolę wprowadzenia, a ostatni – zakończenia. Rozdziały drugi, trzeci i czwarty poświęcono przedstawieniu tytułowych pojęć (cykl koniunkturalny, wolność gospodarcza) oraz ewolucji poglądów ekonomicznych na temat cykli koniunkturalnych. W rozdziale piątym wyjaśniono zastosowaną w części empirycznej metodologię, a w rozdziale szóstym omówiono otrzymane wyniki. Praca zawiera również dwa aneksy, bibliografię oraz streszczenie (w języku angielskim i polskim) i liczy 152 strony.

Cel badawczy oraz hipotezy badawcze zostały przedstawione w rozdziale pierwszym (wstęp) oraz czwartym (hipotezy pomocnicze). Za cel pracy uznano „zbadanie wpływu wolności gospodarczej na wahania gospodarcze” (s. 113). Sformułowano główną hipotezę badawczą, zgodnie z którą relacja między wolnością gospodarowania a zmiennością cykli koniunkturalnych jest ujemna (s. 13). W rozdziale czwartym, w którym omówiono pojęcie wolności gospodarczej postawiono pięć pomocniczych hipotez badawczych. Mają one taką samą konstrukcję i wskazują na wpływ komplementarnych wymiarów wolności gospodarczej na zmienność cykli koniunkturalnych (s. 63).

Główne wnioski zostały zestawione w kilku punktach w zakończeniu pracy. Zgodnie z nimi wolność gospodarcza wywiera stabilizujący wpływ na przebieg cyklu koniunkturalnego, przy czym wpływ poszczególnych składowych (wymiarów) wolności gospodarczej na wahania gospodarcze nie jest jednorodny. Najsilniejszy wpływ wywiera wolność monetarna (*monetary freedom*), słabszy, ale statystycznie istotny wpływ mają swoboda prowadzenia działalności gospodarczej (*business freedom*) oraz wolność finansowa (*financial freedom*), wpływ wielkości państwa (*government size*) jest niejednorodny (podatki wpływają stabilizująco, zaś wydatki destabilizująco), natomiast nieistotny jest wpływ efektywności systemu prawa (*legal system efficiency*), stopnia otwarcia rynków (*market openness*) i swobody inwestowania (*investment freedom*) (s. 113-114).

Wyniki przeprowadzone badania empirycznego skłoniły Autora rozprawy do sformułowania dwóch dalszych wniosków. Zgodnie z pierwszym z nich wyniki empiryczne „wydają się być lepiej wyjaśniane przez liberalne doktryny ekonomiczne, takie jak monetaryzm, szkoła austriacka, nowa klasyczna makroekonomia” (s. 114). Drugi wniosek ma charakter „praktyczny”: „stabilizując gospodarkę, politycy gospodarczy i ich doradcy powinni powstrzymać się od podejmowania prób sterowania rynkiem” (s. 114).

Ocena ogólna rozprawy

Recenzowana rozprawa została poświęcona zbadaniu oddziaływania wolności gospodarczej na fluktuacje gospodarcze w krajach w wysokim i średnim poziomie rozwoju gospodarczego (kraje OECD). Uzasadniając wybór tematu wskazano trzy powody: 1) przydatność rozumienia badanej relacji przy konstruowaniu polityki ekonomicznej, 2) brak jednego, powszechnie akceptowanego wyjaśnienia teoretycznego badanej relacji oraz 3) relatywnie niewielką literaturę poświęconą badanej relacji. Wkład rozprawy doktorskiej do literatury przedmiotu

dotyczy przede wszystkim ostatniego z wymienionych motywów i polega na przeprowadzeniu badań empirycznych, których wyniki wskazują na występowanie stabilizującego oddziaływania wolności gospodarowania na przebieg cyklu koniunkturalnego.

Cel badawczy oraz hipotezy badawcze zostały sformułowane poprawnie, a struktura i treść rozprawy zostały podporządkowane realizacji celu oraz sprawdzeniu hipotez. Co prawda cel badawczy nie został sformułowany wprost, lecz powiązano go z występowaniem luki badawczej (s. 12), ale odczytany w kontekście wymienionych motywów podjęcia tematu nie budzi zastrzeżeń. Co więcej, cel został powtórzony w zakończeniu (s. 113). Wskazane byłoby jedynie doprecyzowanie celu, tak aby uwzględniał zakres czasowy i przestrzenny przeprowadzonych badań. Podobna uwaga dotyczy hipotez badawczych (zob. też niżej).

Warto wskazać kilka mocnych stron pracy, które wykraczają poza wybór stosunkowo słabo rozpoznanego w literaturze tematu. Pracy nadano przemyślaną konstrukcję, w związku z czym układ i kolejność treści należy uznać za poprawne. Najpierw omówione zostały kwestie pojęciowe oraz zagadnienia teoretyczne, następnie wyjaśniono metodologię badawczą, a w ostatniej części pracy przedstawiono wyniki badań empirycznych. Lekturę rozprawy ułatwia nie tylko logiczna struktura, ale również uporządkowany tok wywodu. Kolejne pojęcia wprowadzane są w sposób stopniowy, zachowany został porządek chronologiczny w opisie poglądów poszczególnych szkół myśli ekonomicznej na temat wahań gospodarczych, dobrze wytłumaczone jest zastosowanie w badaniach podejścia, a wyniki empiryczne przedstawiono zachowując rozsądny poziom szczegółowości przy jednoczesnym udostępnieniu pełnych wyników w aneksach. Bez wątpienia za mocną stronę rozprawy należy również uznać zilustrowanie toku narracji za pomocą licznych tabel i rysunków. Te cechy pracy świadczą o tym, że Autor posiada umiejętność komunikowania wyników prowadzonych przez siebie badań.

Warte podkreślenia są następujące mocne strony zastosowanego w rozprawie podejścia. Po pierwsze, słusznie w ślad za literaturą przedmiotu dokonano rozróżnienia między cyklami klasycznymi i cyklami wzrostu, koncentrując się w części empirycznej na analizie tych ostatnich. Po drugie, w rozprawie badana była zależność intensywności cyklu koniunkturalnego nie tylko od wolności gospodarczej, ale także od różnych jej składowych (wymiarów). Po trzecie, kluczowy do skonstruowania zmiennej zależnej komponent cykliczny PKB został oszacowany przy wykorzystaniu kilku różnych filtrów statystycznych. Po czwarte, otrzymane wyniki nie są prezentowane bezkrytycznie. Zarówno w rozdziale szóstym, jak i w zakończeniu

wskazane zostały ograniczenia przeprowadzonej analizy empirycznej. Wymienione cechy zastosowanego podejścia świadczą o dojrzałości naukowej Autora.

Należy dodać, że część empiryczna została przygotowana na podstawie stosunkowo dużego zbioru danych obejmującego 34 kraje w okresie od 1996 r. do 2018 r., przy czym zbiór ten oprócz zmiennych zależnych i głównych zmiennych objaśniających obejmował ponad 10 zmiennych kontrolnych. Dane pochodziły z różnych baz danych w tym bazy OECD, Penn World Table 10.0, bazy Heritage Foundation. Zgromadzenie, uporządkowanie i wykorzystanie w regresjach panelowych takiego zbioru danych także świadczy o dojrzałości naukowej Doktoranta.

Warstwa redakcyjna pracy nie budzi zastrzeżeń. Autor zadbał o stronę formalną dysertacji, dzięki czemu błędy literowe i stylistyczne są nieliczne.

Podsumowując ogólną ocenę rozprawy należy stwierdzić, że w pracy przedstawiono oryginalne wyniki badań nad oddziaływaniem wolności gospodarowania na intensywność cykli koniunkturalnych w krajach na relatywnie wysokim poziomie rozwoju (kraje członkowskie OECD). Badano także wpływ poszczególnych składowych (wymiarów) wolności gospodarczej na przebieg cyklu koniunkturalnego. Rozprawa zawiera więc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Uwagi polemiczne

Lektura każdej pracy naukowej skłania zazwyczaj czytelnika do własnych przemyśleń, a w rezultacie do sformułowania uwag polemicznych, a czasem i krytycznych. Jest tak również w przypadku recenzowanej rozprawy doktorskiej. Przedstawione poniżej uwagi są wyrazem wątpliwości, których wyjaśnienie, np. w trakcie publicznej obrony lub/i przy publikacji rozprawy lub jej części, pozwoliłoby wzmocnić przedstawioną w dysertacji argumentację. Uwagi polemiczne podzielono na pięć grup, na które składają się uwagi dotyczące: 1) tytułu, hipotez badawczych i struktury pracy; 2) warstwy teoretycznej; 3) metodologii; 4) wyników empirycznych; 5) kwestii szczegółowych.

Ad 1) W tytule pracy zawarto tezę o tym, że wolność gospodarcza wpływa na przebieg cyklu koniunkturalnego. Takie sformułowanie tytułu nie zwalnia jednak z konieczności przeprowadzenia badania siły relacji przebiegającej w przeciwnym kierunku. Tytuł zobowiązuje do wykazania, że odwrócona relacja nie występuje. Autor jest świadomy możliwości występowania takiej relacji. Na s. 91 zamieszczona została bowiem wzmianka o problemie endogeniczności wraz ze stwierdzeniem, że w licznych opracowaniach wykazano

za pomocą testów Grangera, iż „wolność gospodarcza poprzedza wyniki gospodarcze”. W recenzowanej dysertacji nie przebadano możliwości występowania odwróconej relacji w badanej grupie krajów. Można podejrzewać, że problem ten występuje, zważywszy choćby na to, że jest obecny w regresjach wzrostu gospodarczego, także tych z uwzględnieniem instytucjonalnych determinant wzrostu (zob., np., Rodrik i in., 2004, Acemoglu i in., 2005, Acemoglu, 2010, Góes, 2015), a właśnie do nich należy zaliczyć ramy instytucjonalne składające się na wolność gospodarczą (zob. też s. 55). Co więcej, w przywoływanym w doktoracie opracowaniu Dawson (2010) pokazał, że w relacji między zmiennością makroekonomiczną a wolnością gospodarczą występuje problem endogeniczności. W innym opracowaniu przywoływanym w doktoracie Alimi (2016) wykorzystał uogólnioną metodę momentów, m.in. w celu uwzględnienia endogeniczności wolności gospodarczej.

Należy zauważyć, że tytuł nie zawiera zakresu czasowego i geograficznego badań i z tego względu należy go uznać za nieco zbyt ogólny. Oba zakresy zostały natomiast podane w streszczeniu pracy i rozdziale piątym. Podobną wątpliwość nasuwa sformułowanie hipotez badawczych i celu pracy w rozdziałach pierwszym i czwartym (hipotezy pomocnicze, s. 63). Ani ich sformułowanie, ani opis nie zdradzają, że odnoszą się one do grupy krajów na relatywnie wysokim poziomie rozwoju. Cierpliwy czytelnik otrzyma tę informację, ale dopiero w rozdziale piątym poświęconym metodologii.

Pomijając kwestię zakresu czasowego i przestrzennego hipotezy badawcze zostały sformułowane poprawnie. Jednocześnie należy zauważyć, że hipotezy pomocnicze można było ze sobą połączyć, ponieważ dotyczą komplementarnych wymiarów wolności gospodarczej. Powstała w ten sposób przestrzeń można było wykorzystać do postawienia hipotez dotyczących determinant relacji między wolnością gospodarczą a przebiegiem cyklu koniunkturalnego, a także optymalnej polityki stabilizacyjnej, o której mowa w rozdziale pierwszym w uzasadnieniu wyboru tematu (s. 13). Wymagałaby to zapewne pewnego rozszerzenia obszaru badań, ale z pewnością mieściłoby się to w samym temacie pracy, nadając jej jednocześnie bardziej kompleksowy charakter.

Pracy nadano, o czym była mowa wyżej, logiczną strukturę, a układ treści jest poprawny. Pewną niekonsekwencję w strukturze stanowi natomiast umieszczenie wniosków częściowych jedynie w rozdziałach czwartym i szóstym. Analogiczne podrozdziały nie występują natomiast w rozdziałach drugim, trzecim i piątym.

Ad 2) Warstwa teoretyczna pracy została przedstawiona w rozdziałach drugim i trzecim. Składa się na nią przede wszystkim definicja cyklu koniunkturalnego, omówienie jego cech

morfologicznych, a także prezentacja poglądów głównych szkół myśli makroekonomicznej. Jednocześnie jako jeden z głównych motywów uzasadniających podjęcie tematu wskazano „brak jednego, kompleksowego teoretycznego wyjaśnienia” relacji między wolnością gospodarowania a cyklem koniunkturalnym (s. 14). Ten motyw nie został jednak w pracy doktorskiej wykorzystany. Nie zdecydowano się bowiem na przedstawienie choćby prostego modelu, który uwzględniałby najważniejsze ustalenia opisanych szkół myśli makroekonomicznej oraz stanowił ramy teoretyczne dla analizy empirycznej. W pracy znajduje się natomiast opis modeli mnożnika, mnożnika-akceleratora, krzywej Phillipsa, przy czym nie jest jasne, dlaczego wybrano akurat te modele i jak należałoby do nich włączyć wolność gospodarczą. Wydaje się, że równie dobrze można było położyć większy nacisk na Keynesowską koncepcję zwierzęcych instynktów (zob. też Akerlof i Shiller, 2010), dodatkowo nachyloną krzywą Phillipsa przedstawioną przez Friedmana w wykładzie noblowskim bądź też mnożnika finansowego, które, jak się wydaje, w większym stopniu otwierają możliwość uwzględnienia znaczenia wolności gospodarczej.

Druga wątpliwość dotyczy opisu relacji między cyklem koniunkturalnym a wzrostem gospodarczym zawartego w podrozdziale 3.1. Uwzględniono modele egzogenicznego wzrostu gospodarczego, natomiast pominięto modele endogenicznego wzrostu gospodarczego (zob. np. Romer, 1990, Lucas, 1988, Aghion i Howitt, 2009).

Trzecia uwaga odnosi się do kwestii terminologicznych. W ślad za literaturą przedmiotu wprowadzono zasadne rozróżnienie między cyklami klasycznymi i cyklami wzrostu. Za trudne do wyjaśnienia należy natomiast uznać przyjęcie, że cykl wzrostu (*growth cycle*) i cykl odchyłeń (*deviation cycle*) są dwoma różnymi rodzajami cykli (zob. s. 20, rysunek 1 na s. 24, tabela 2 na s. 25). W przywoływanej w rozprawie książce Mintz (1969, s. 3) odwołała się do artykułu Gordona, który użył określenia „cykle wzrostu”, następnie stwierdziła, że w swoim opracowaniu zastosuje dwie metody identyfikacji cykli, które pozwalają wyróżnić „cykle odchyłeń” oraz „cykle kroczące” (s. 9). Interpretacja tekstu nie pozostawia wątpliwości, że „cykle odchyłeń” u Mintz są odpowiednikiem „cykli wzrostu” Gordona. Zresztą w innym opracowaniu Mintz stosowała te pojęcia zamiennie: „Growth cycles are here defined as deviations from the trends (deviation cycles), and are treated in the same fashion as are data unadjusted for trend in the analysis of classical cycles” (Mintz, 1972, s. 45) (zob. też np. Caldentey i in., 2013; definicja cykli wzrostu według OECD).

W nawiązaniu do poprzedniej uwagi należy zauważyć, że graficzna prezentacja cykli wzrostu zamieszczona na rysunku 1 (s. 24) nie jest poprawna. Chodziło zapewne o ilustrację cykli klasycznych (zob. np. Mintz, 1969, s. 55-56).

Ad 3) Zastosowane w dysertacji podejście metodologiczne skłania do sformułowania następujących uwag polemicznych. Po pierwsze, w pracy zaznaczono, że badane są wyłącznie liniowe efekty potencjalnego wpływu wolności gospodarowania na intensywność cyklu koniunkturalnego (s. 86 i 109). Przyjęcie liniowości relacji powinno zostać jednak lepiej uzasadnione zważywszy na dostępne w literaturze i przywoływane w pracy wyniki badań empirycznych. Skoro Campbell i Snyder (2012), posługując się danymi dla większej grupy krajów wykryli, że badana relacja ma nieliniowy charakter, należało sprawdzić, czy i w przypadku badanej grupy krajów nie występują nieliniowe efekty. Być może otrzymano by wynik wskazujący na to, że w badanej grupie krajów te efekty nie są istotne, co z kolei wzmocniłoby linię argumentacji.

Po drugie, w pracy trafnie wskazano zalety badań prowadzonych z wykorzystaniem danych panelowych (s. 85). Trochę szkoda, że nie zdecydowano się na podanie możliwych problemów, które mogą w pracy z tymi danymi wystąpić. Jednym z nich jest występowanie korelacji przekrojowej (*cross-sectional dependence*), u podstaw której może leżeć np. rosnąca gospodarcza i finansowa integracja między krajami skutkująca podatnością na wspólne wstrząsy. W rozprawie nie wyjaśniono, czy sprawdzono występowanie korelacji tego rodzaju w badanym zbiorze krajów, np. testami LM Breuscha i Pagana, CD Pesarana (Breusch i Pagan, 1980; Pesaran, 2004), w związku z czym można domniemywać, że w sposób dorozumiany założono jej brak. Jest to rozwiązanie o tyle ryzykowne, że w razie występowania tego rodzaju korelacji zastosowany w pracy estymator efektów stałych jest obciążony i niezgodny (zob. np. De Hoyos i Sarafidis, 2006).

Po trzecie, nie jest jasne, czy zadbano o usunięcie autokorelacji składnika resztowego. Wyniki testu Durбина-Watsona zamieszczone w tabelach na końcu pracy sugerują, że tak się nie stało. Możliwe więc, że w specyfikacji należało uwzględnić opóźnioną zmienną zależną jako dodatkową zmienną objaśniającą. W konsekwencji otrzymano by model dynamiczny, do estymacji którego należałoby zastosować inny estymator (np. uogólnioną metodę momentów, zob. np. Greene, 2018).

Po czwarte, komponent cykliczny PKB został oszacowany z wykorzystaniem trzech filtrów statystycznych, a wiodącą rolę odegrał filtr Hodricka-Prescotta (HP) („a primary filter to be used in this dissertation”, s. 82). Zważywszy na kluczowe znaczenie tego kroku dla

identyfikacji zmiennej zależnej, należało w szerszym zakresie przedstawić również słabe strony zastosowanego podejścia. Ważną krytykę filtru HP przedstawił w ostatnim czasie Hamilton (2018). Jednocześnie zawarł w swoim opracowaniu prostą metodę szacowania komponentu cyklicznego. Trochę więc szkoda, że nie tylko nie przedstawiano pełniejszego opisu stosowanych filtrów wraz z podaniem ich wad, ale także nie zastosowano odmiennego podejścia do wyznaczenia komponentu cyklicznego. Warto dodać, że komponent cykliczny jest szacowany przez Komisję Europejską (baza AMECO, Komisja Europejska, b.r.) oraz OECD (OECD Economic Outlook, zob. OECD, 2021). Tym samym możliwe było wykorzystanie alternatywnych oszacowań tego komponentu, co z pewnością zmniejszyłoby niepewność dotyczącą tego, czy otrzymane wyniki zależą od narzędzia zastosowanego do wyodrębnienia komponentu cyklicznego.

Po piąte, trudno jest się zgodzić ze stwierdzeniem, że dane o cyklu koniunkturalnym dla okresu po IV kwartale 2018 r. są nieistotne („irrelevant”), co uzasadniono tym, że do konstrukcji indeksu wolności gospodarczej dla roku 2020 użyto danych pochodzących głównie z 2018 r. (s. 77). Zważywszy na wrażliwość filtrów statystycznych na tzw. problem punktów końcowych (*end-point problem*), wręcz wskazane było wykorzystanie danych o kolejnych okresach. Występowania tego problemu Doktorant jest świadomy, ponieważ zamieszcza o nim wzmiankę na s. 80. Zastanawiające w tym kontekście są uwagi dotyczące konstruowania prognoz w celu poprawienia dokładności filtru Baxtera-Kinga (s. 80). Wygląda to trochę tak, jakby problem został najpierw stworzony (rezygnacja z wykorzystania danych po IV kw. 2018 r.), a następnie był rozwiązywany.

Ad 4) Wyniki analizy empirycznej zawarte zostały w rozdziale szóstym. Do jej przeprowadzenia wykorzystano duży zbiór danych, w tym ponad 10 zmiennych kontrolnych. Jest to zaleta pracy. Lektura części empirycznej nasuwa jednak kilka wątpliwości.

Po pierwsze, nie zostało wyjaśnione, dlaczego zmienna zależna została skonstruowana na podstawie danych o PKB wyznaczonym na bazie parytetu siły nabywczej. Skoro celem była identyfikacja komponentu cyklicznego, a następnie intensywności cyklu, nie zachodziło ryzyko zniekształcenia zbioru danych przez zróżnicowanie poziomu cen w poszczególnych krajach. Wręcz przeciwnie, można przypuszczać, że wykorzystanie parytetu siły nabywczej, który jest szacowany, wprowadziło dodatkowy wymiar niepewności.

Po drugie, interpretacja wyników regresji panelowej wydaje się być zbyt daleko idąca. Zgodnie z głównym wnioskiem „zwiększenie indeksu IEF o 1 punkt zmniejsza cykl odchylen o 6%” (s. 7, a także s. 94 i 95). Formułując tego rodzaju wniosek przyjęto *implicite*, że zmienne

objaśniające są ze sobą nieskorelowane (*ceteris paribus*). Nie jest to założenie niekontrowersyjne. Przykładowo, ustalono, że wolność monetarna ma najsilniejszy wpływ na intensywność cyklu (s. 109). Jednocześnie wiadomo, że wolność monetarna jest wyznaczana z wykorzystaniem m.in. stopy inflacji (s. 75), a ta była autonomiczną zmienną w zbiorze zmiennych kontrolnych (s. 88). Innymi słowy, jest całkiem możliwe, że zmienne objaśniające wykazują niezerową korelację, wobec czego zaproponowana interpretacja wyników jest nieprecyzyjna.

Dodatkowy problem dotyczy przypisania pewnej części intensywności cyklu indeksowi wolności gospodarczej, np. 6% w przypadku ogólnego indeksu gospodarczej (tabela 16, s. 94). W tym celu wyliczono najpierw przeciętną wartość zmiennej zależnej (DV), tj. intensywności cyklu. Biorąc pod uwagę, że intensywność cyklu została zdefiniowana za pomocą komponentu cyklicznego (ujętego procentowo względem „trendu”; zob. s. 82) można się było spodziewać, że przeciętna wartość zmiennej zależnej będzie bliska zero, a to uniemożliwiłoby wyliczenie ilorazu $|\beta|/DV$. Z danych zawartych w tabeli 16 wynika jednak, że przeciętne wartości zmiennej zależnej odbiegają od zera (wynoszą ponad 100, tj. ponad 1% wg przyjętej w pracy definicji). Możliwe są dwa wyjaśnienia: a) w definicji na s. 82 zastosowano wartość bezwzględną komponentu cyklicznego, ale tego nie ujawniono; b) oszacowania komponentu cyklicznego dokonano na zbyt krótkim szeregu czasowym. Ta kwestia z pewnością wymaga wyjaśnienia.

Po trzecie, zgodnie z jednym z wniosków „im wyższe wydatki państwa, tym bardziej zmienny cykl koniunkturalny” (s. 99). Zauważono zarazem, że ten wynik nie jest zgodny z rezultatem otrzymanym przez Dawsona (2010), a zarazem, że zgadza się z poglądami szkoły monetarystycznej, austriackiej oraz z nową ekonomią klasyczną (s. 100). Pominęto natomiast inną możliwą interpretację otrzymanego wyniku. Chodzi mianowicie o endogeniczność wydatków państwa. Znakomitego przykładu dostarcza okres kryzysu wywołanego pandemią: w roku 2020 odnotowano silny wzrost luki PKB, która przeciętnie dla krajów OECD zwiększyła się (co do wartości bezwzględnej) z -0.3% w 2019 r. do -6.5% w 2020 r.). W reakcji na kryzys zwiększone zostały wydatki państwa (średnio o 8% PKB w 2020 r. dla krajów OECD) (dane z OECD, 2021). W rezultacie można zaobserwować dodatnią relację między intensywnością cyklu a wydatkami państwa, która oczywiście nie może być interpretowana w kategoriach wzmacniania cyklu przez politykę budżetową. Podobny związek wystąpił w okresie światowego kryzysu finansowego lat 2008-2009. Zatem wniosek o tym, że wykryta

relacja między wydatkami państwa a cyklem koniunkturalnym wspiera poglądy szeroko rozumianego nurtu klasycznego (s. 111) jest bardzo kontrowersyjny.

Po czwarte, wyniki analizy empirycznej byłyby bardziej przekonujące, gdyby uwzględniono w niej w większym stopniu znaczenie sfery finansowej. W prosty sposób można to było zrobić rozszerzając zestaw zmiennych kontrolnych o indeks implikowanej zmienności VIX, który jest uważany za miarę nastrojów panujących na rynkach finansowych lub/i miarę światowego cyklu finansowego (zob. Miranda-Agrippino i Rey, 2020, Miranda-Agrippino i in., 2020). Niezależnie od uwzględnienia sfery finansowej w większym zakresie warto było także wprowadzić do zestawu zmiennych kontrolnych takie zmienne, jak ceny ropy naftowej (lub szerzej energii) oraz aktywność gospodarczą na świecie (zob. np. Baumeister i Hamilton, 2019) w celu uwzględnienia wspólnych wstrząsów w gospodarce światowej. Zastosowanie stałych efektów dla lat jedynie częściowo pozwoliło na uwzględnienie wymienionych czynników, agregując je w jedną sztuczną zmienną.

Ad 5) Poniżej zamieszczono listę kwestii szczegółowych, których rozważenie byłoby wskazane zwłaszcza w przypadku, gdyby niektóre części rozprawy miały zostać wykorzystane w późniejszych publikacjach.

1. Należałoby zadbać o staranniejszy opis cykli odchyień. W szczególności określenia typu „[t]he trend line is placed on the X axis [...]” (s. 20) należy uznać za – w najlepszym razie – nieprecyzyjne. Ilustracja linii trendu wymaga przestrzeni dwuwymiarowej.
2. Definicja cyklu koniunkturalnego na s. 21-22 powinna zostać uogólniona w ten sposób, aby usunąć z niej odwołanie do konkretnego filtru statystycznego.
3. Punkt przegięcia (*inflection point*) oraz punkt zwrotny (*turning point*) nie są pojęciami, które można stosować zamiennie (zob. np. s. 22-24, 26).
4. Nie jest uzasadnione używanie tego samego słowa „savings” na oznaczenie różnych kategorii pojęciowych, tj. majątku i oszczędności (s. 37).
5. Zamieszczony w rozdziale czwartym wniosek o poprawności głównej hipotezy badawczej (s. 63) jest z pewnością przedwczesny i nie powinien poprzedzać prezentacji dowodów empirycznych.
6. Należałoby uściślić, jaki parametr λ dla filtru HP został wykorzystany na rysunku 12 (s. 81).
7. Należałoby wyjaśnić, co założono o składniku losowym w równaniu (17) na s. 86.
8. W modelu oznaczonym nr 1, wbrew stwierdzeniu na s. 94, nie zastosowano parametru λ równego 700.

9. Warstwa redakcyjna pracy nie budzi co do zasady zastrzeżeń. Nie jest jednak jasne, dlaczego rozdziału drugiego nie podzielono na podrozdziały, lecz na punkty. Na s. 23 i 25 zamieszczono odesłanie do nieistniejącego punktu 3.1.1.
10. Opisy bibliograficzne wielu pozycji nie są pełne. W niektórych brakuje miejsca wydania (np. poz. 7, 8, 11, 31, 33, 50, 104, 108), w innych wydawnictwa (np. poz. 54, 55). Bibliografia nie obejmuje też wszystkich przywoływanych w dysertacji opracowań.
11. Nie jest jasne dlaczego w pracy zamieszczono stosunkowo dziwne odesłanie „Dawson 1998, forthcoming” (s. 60).

Konkluzja

Przechodząc do konkluzji, należy podkreślić, że ogólna ocena rozprawy doktorskiej jest pozytywna. Na tę ocenę składają się następujące przesłanki:

- w rozprawie przedstawiono oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, które polega oszacowaniu i ocenie wpływu wolności gospodarczej i jej składowych na przebieg cyklu koniunkturalnego,
- Autor wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie ekonomia i finanse, w szczególności znajomością teorii wahań koniunkturalnych oraz wyników badań empirycznych dotyczących tego obszaru badawczego,
- Autor wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, o czym świadczy przeprowadzenie autorskich badań empirycznych z wykorzystaniem techniki regresji na danych panelowych.

Wskazane w końcowej części recenzji uwagi polemiczne nie zmieniają pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej. Uwagi te stanowią materiał do krytycznej refleksji nad przeprowadzonymi badaniami, wskazują możliwe kierunki dalszych badań, a także mogą okazać się przydatne w pracach nad przygotowaniem publikacji wykorzystujących treści zawarte w rozprawie doktorskiej.

Konkludując należy stwierdzić, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, które zostały sformułowane w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), w związku z czym zasadne jest dopuszczenie Pana mgr Bartosza Pawęty do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Bibliografia

- Acemoglu, D., 2010. Growth and institutions. W: S. N. Durlauf, L. E. Blume, eds. *Economic growth. The New Palgrave economics collection*. London: Palgrave Macmillan.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., 2005. Institutions as a fundamental cause of long-run growth. W: P. Aghion, S. N. Durlauf, eds., *Handbook of Economic Growth*, Volume IA.
- Aghion, P., Howitt, P., 2009. *The economics of growth*. Cambridge, Mass. - London: The MIT Press.
- Akerlof, G. A., Shiller, R. J., 2010. *Zwierzęce instynkty*. Warszawa: Wydawnictwo Studio EMKA.
- Alimi, N., 2016. The effect of economic freedom on business cycle volatility: Case of developing countries. *Région et Développement*, 43, 139-158.
- Baumeister, C., Hamilton, J. D., 2019. Structural interpretation of vector autoregressions with incomplete identification: revisiting the role of oil supply and demand shocks. *American Economic Review*, 109(5), 1873-1910.
- Breusch, T., Pagan, A. R., 1980. The Lagrange multiplier test and its application to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Caldentey, E. P., Titelman, D., Carvallo, P., 2013. Weak Expansions: A Distinctive Feature of the Business Cycle in Latin America and the Caribbean. Levy Economics Institute, Working Paper No. 749.
- Campbell, N., Snyder, T., 2012. Economic freedom and economic volatility. *Journal of International and Global Economic Studies*, 5(2), 60-76.
- Dawson, J., 2010. Macroeconomic volatility and economic freedom – a preliminary analysis. In: *Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report*, 175-185
- De Hoyos, R. E., Sarafidis, V., 2006. Testing for cross-sectional dependence in panel-data models. *The Stata Journal*, 6(4), 482-496.
- Góes, C., 2015. Institutions and growth: a GMM/IV panel VAR approach. IMF Working Paper, WP/15/174.
- Greene, W. H., 2018. *Econometric analysis*. New York, NY: Pearson.
- Hamilton, J. D., 2018. Why you should never use the Hodrick-Prescott filter. *The Review of Economics and Statistics*, 100(5), 831-843.
- Komisja Europejska, b.r. The annual macro-economic database of the European Commission's Directorate General for Economic and Financial Affairs. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco/ameco-database_en.
- Lucas, R. E., 1988, On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Minz, I., 1969. *Dating postwar business cycles: Methods and their application to Western Germany, 1950-67*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Mintz, I., 1972. Dating American growth cycles. W: V. Zarnowitz, ed., *Economic Research: Retrospect and Prospect, Volume 1, The Business Cycle Today*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Miranda-Agrippino, S., Rey, H., 2020. U.S. monetary policy and the global financial cycle. *Review of Economic Studies*, 87(6), 2754-2776.
- Miranda-Agrippino S., Nenova T., Rey H., 2020. Global footprints of monetary policies. Centre for Macroeconomics, Discussion Paper No. 2020-04.
- Pesaran, M. H. 2004. General diagnostic tests for cross section dependence in panels. IZA Discussion Paper No. 1240.
- OECD, 2021. *Economic Outlook No 109*, May 2021, internetowa baza danych.
- Rodrik, D., Subramanian, A., Trebbi, F., 2004. Institutions rule: The primacy of institutions over geography and integration in economic development. *Journal of Economic Growth*, 9, 131-165.
- Romer, P. M., 1990. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71-S102.